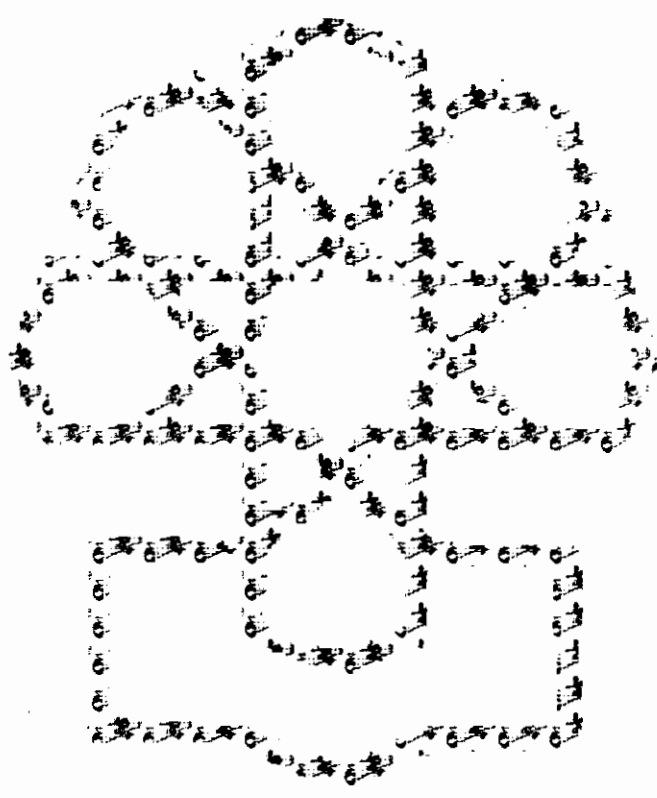

۴۴۰۳
۳۰۳
X

۴۴۰۳

ویژگی‌های عصر انفجار اطلاعات با نگاهی به رسانه صدا و سیما

کار: گروه (۱) خدمات پژوهشی

معاونت پژوهشی

بهمن ۱۳۷۷

کد گزارش: ۳۷۰۴۳۰۳

مركز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
شماره واحد اسنادی: ۱۰۳۸۸
تاریخ: ۷۸ / ۲ / ۵

اولین وسیله کامل ارتباط جمعی مدرن، روزنامه بود که در سال ۱۶۶۵ میلادی وارد زندگی اجتماعی بشر شد. ۲۶۲ سال بعد اولین فرستنده رادیویی گشایش یافت و ۱۶ سال پس از آن، نخستین فرستنده تلویزیونی تصاویر را به خانه‌ها برد.

در ایران حدود یک قرن و نیم است که از انتشار اولین روزنامه ایرانی به نام «کاغذ اخبار» می‌گذرد. یعنی انتشار اولین روزنامه ایرانی بیش از ۲۰۰ سال با شروع انتشار روزنامه در جهان فاصله داشت. ولی اولین فرستنده تلویزیونی ایران تنها پس از حدود ۲۰ سال از افتتاح نخستین فرستنده تلویزیونی در جهان شروع به کار نمود. ظرف مدت ۲۳ سال تعداد رادیو در ایران ۲۲۰ درصد و تلویزیون ۱۰۲۰ درصد افزایش یافت در حالی که افزایش تیراژ روزنامه در این مدت، فقط ۴۷ درصد بود. در زمان حاضر، تیراژ روزنامه در ایران برای هر هزار نفر بیش از ۵۰ درصد کمتر از سطح متوسط کشورهای آسیایی است، اما تعداد تلویزیون حدود ۱۱۱ درصد بیشتر است. این اعداد به وضوح نشان می‌دهد که تلویزیون در «سبد مصرف رسانه‌ای» جامعه ایرانی، جایگاه و نقش مهم‌تر و به مراتب بیشتر از کشورهای مشابه در جهان دارد.

یک نکته مهم در این جا وجود دارد و آن این‌که رسانه‌های ارتباط جمعی از زمان اختراع ماشین چاپ تاکنون دچار تحول عظیمی گردیده به گونه‌ای که در حال حاضر ارتباط مخاطب با رسانه را از حالت یکسویه خارج ساخته و ارتباط را دو سویه یا چند سویه نموده است. اکنون در عصر بعد از رادیو و تلویزیون به سر می‌بریم و وارد دستگاه‌های ارتباط جمعی «چند رسانه‌ای»^۱ شده‌ایم. با گسترش کمی ایستگاه‌های رادیویی و تلویزیونی و گسترش ارتباطات چند رسانه‌ای (همانند اینترنت) در واقع وارد عصر انفجار اطلاعات شده‌ایم. عصر کنونی را از آن جهت عصر انفجار اطلاعات گفته‌اند که اطلاعات پیرامون و در دسترس همه انسان‌ها و حتی انسان‌های گذشته اینک به صورت انفجار یافته، همه کران‌ها را در نور دیده و در اختیار همگان قرار می‌گیرد. ظهور عصر جدید اطلاع‌رسانی اقتضانات خاصی دارد. اول باید این عصر نوین را شناخت ثانیاً با ضرورت‌های مؤثر آن خود را تطبیق داد و ثالثاً باید نسبت به آفات و زیان‌های آن چاره کرد.

بحث اول- نگاهی به تاریخ تلویزیون در ایران

قریب به ۴۰ سال از ورود تلویزیون به کشور و راه‌اندازی اولین ایستگاه فرستنده تلویزیونی در ایران می‌گذرد. در روز ۱۱ مهر ماه ۱۳۳۷، برای اولین بار بخش خصوصی ایران بر اساس مصوبه مجلس شورای ملی نخستین فرستنده تلویزیونی را در تهران به کار انداخت. قدرت این فرستنده ۳ کیلووات بود و فقط در

شعاع ۱۷۰ کیلومتری تصاویر سیاه و سفید آن قابل دریافت بود. این تلویزیون روزانه ۳ ساعت برنامه پخش می‌کرد.

نکته جالب توجه این که در زمان راه‌اندازی تلویزیون در ایران فقط ۲۲ سال از عمر اولین ایستگاه فرستنده تلویزیونی در جهان می‌گذشت و کشور ما تقریباً با سرعت بسیار بالایی از این وسیله ارتباط جمعی برخوردار گردید. در سال ۱۳۳۹ یک فرستنده کوچک تلویزیونی توسط ارتش امریکا در تهران راه‌اندازی شد که قدرت آن حدود ۱ کیلووات بود. برنامه‌های این تلویزیون معمولاً به صورت ضبط شده و توسط نوارهای ویدئویی از امریکا به تهران حمل می‌شد. در دوم آبان ماه سال ۱۳۴۵، فرستنده تلویزیون دولتی کار آزمایشی خود را آغاز کرد و قدرت این فرستنده دولتی حدود ۱۰ کیلووات بود. در سال ۱۳۴۹ بر اساس ماده ۲ قانون تأسیس سازمان رادیو و تلویزیون ملی ایران مصوب مجلس شورای ملی، اجازه فعالیت تلویزیون‌های بخش خصوصی لغو گردید و تلویزیون خصوصی تهران تبدیل به کانال ۲ و تلویزیون امریکایی نیز تبدیل به کانال بین‌المللی گردید. تلویزیون ملی ایران به سرعت نسبت به توسعه شبکه اقدام کرد. به طوری که در سال ۱۳۵۱، تمامی شهرهای ایران که جمعیت یکصد هزار نفر به بالا داشتند زیر پوشش تلویزیون قرار گرفتند.

همچنین ۳۱ درصد جمعیت روستایی کشور نیز تحت پوشش برنامه‌های تلویزیونی قرار گرفتند. تحولات مهمی که از آن پس به وقوع پیوستند عبارت بودند از:

- استفاده از سیستم مایکروویو برای انتقال تصاویر تلویزیونی فرستنده تهران به سایر فرستنده‌های کشور؛
- تأسیس دانشکده صدا و سیما و استفاده از فارغ‌التحصیلان این دانشکده برای تولید برنامه‌ها؛
- تأسیس فرستنده تلویزیون رنگی و تبدیل پوشش تلویزیونی کشور از سیاه سفید به رنگی؛
- تأسیس خبرگزاری اختصاصی در رادیو و تلویزیون (واحد مرکزی خبر)؛
- تولید سرمایه‌های تلویزیونی ایرانی؛
- ایجاد واحد سنجش افکار برای بررسی نظرات مخاطبان.

در این مدت بیشترین برنامه‌های تلویزیونی را سریال‌ها و فیلم‌های سرگرم‌کننده تشکیل می‌دادند به نحوی که تقریباً نزدیک ۶۰ درصد برنامه‌های رادیو و تلویزیون مختص به این برنامه‌ها گردیده بود. رویدادهای سای که در طول دو دهه اخیر اتفاق افتاده و مرتبط به صدا و سیما بوده‌اند: از این قرارند:

- با شروع مبارزات مردم ایران و سیر تکاملی شکل‌گیری انقلاب اسلامی ایران رادیو و تلویزیون نیز از اواخر شهریور ۱۳۵۷ دست به اعتصاب زدند و متعاقب آن تلویزیون به اشغال نظامیان درآمد. در این دوره پخش برنامه‌ها از ۱۱ ساعت در روز به حدود ۷ ساعت کاهش پیدا نمود و اکثر برنامه‌های پخش شده تکراری بودند.

- در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی و در هنگام ورود امام خمینی از پاریس به تهران قرار بود این برنامه به طور مستقیم پخش شود که پس از دقایقی از شروع آن توسط نظامیان حاکم بر سازمان به دلیل این که در ابتدای آن سرود شاهنشاهی پخش نشده بود قطع گردید. سرانجام موافقت شد که نوار ورود امام از تلویزیون پخش شود. این عمل انجام شد و به هنگام پخش آن از تلویزیون بین بینندگان برنامه در پادگان نیروی هوایی درگیری روی داد - در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی یک فرستنده تلویزیونی کم قدرت در مدرسه علوی محل استقرار امام خمینی (ره) نصب شد که در برد کوتاهی اخبار انقلاب را پخش می‌کرد. این کانال به کانال

انقلاب معروف بود - در روز ۲۱ بهمن ماه ۱۳۵۷ آیت الله طالقانی طی پیامی از اعتصاب کنندگان درخواست نمودند که به سرکار خود برگردند و با بازگشت آنها نظامیان صدا و سیما را ترک نمودند و از همان شب پخش برنامه تحت عنوان صدای انقلاب مردم ایران آغاز گردید - پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به جهت ارزشی و محتوایی بودن این انقلاب، سمت و سوی برنامه‌ها و تولیدات تلویزیونی نیز تغییر کرد و سیری دیگر را آغاز نمود - پس از پیروزی انقلاب اسلامی سهم برنامه‌های آموزنده و آگاهی دهنده تقریباً به ۲ برابر میزان قبل رسید و از برنامه‌های سرگرم‌کننده مقداری کاسته شد - در زمان جنگ تحمیلی نیز صدا و سیما به مانند سایر قسمت‌ها در خدمت جبهه و جنگ قرار داشت و در ثبت لحظه‌های حماسه، ایثار و شهادت، غرور و افتخار سهم به‌سزایی داشت و در این راه نیز شهدایی را تقدیم انقلاب اسلامی نمود - از پایان جنگ تحمیلی و با شروع سال‌های سازندگی صدا و سیما نیز شروع به گسترش کمی و کیفی نمود و با ازدیاد شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی فصل جدیدی از کار خویش را آغاز نمود.

نظرسنجی‌های انجام گرفته نیز نشان می‌دهد که بیش از ۹۰ درصد مردم از طریق رادیو و تلویزیون از وقایع مطلع می‌گردند. بنابراین صدا و سیما نقش عمده‌ای در زندگی مردم ایران دارد. همچنین در سال‌های گذشته نظرسنجی تحت عنوان «نحوه گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان» انجام گرفت که نشان می‌داد جوانان و نوجوانان بیشترین زمان اوقات فراغت خود را با تماشای برنامه‌های تلویزیون می‌گذرانند.

صدا و سیما علاوه بر رسالت رسانه‌ای که در راستای اطلاع‌رسانی درست به مردم دارد، به عنوان دانشگاهی برای رشد آحاد مختلف جامعه نیز محسوب می‌گردد. صدا و سیما با استفاده از زبان هنر می‌تواند نقش والایی در تبیین حوادث و وقایع و روشن نمودن افکار و آگاهی مردم ایفا نماید.

بحث دوم - مختصری درباره پوشش صدا و سیما

رادیو و تلویزیون در کشور ما و در بین مردم از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. تا آنجا که در هر خانه شهروندان ایرانی و در بسیاری از منازل روستاییان کشور این وسایل ارتباط جمعی وجود دارد. از این لحاظ باید به مسئله - به خصوص با توجه به ویژگی فراگیر بودن آن - توجه نمود. توضیح این که در اثر شرایط فراهم شده یعنی وجود این وسایل ارتباطی در اکثر نقاط کشور بهترین فرصت ایجاد می‌گردد تا بتوان مسائل مورد نیاز تمامی اقشار مردم را مطرح نمود و هر کجا که نیاز به آموزش یا تغییر رفتاری باشد به سادگی می‌توان از این وسایل سود جست. خوشبختانه در طی سال‌های سازندگی صدا و سیما نیز هم از نظر کمی و هم از نظر کیفی رشد قابل توجهی داشته‌اند. بر طبق آخرین آمارهای موجود:

پوشش تلویزیونی شبکه یک سیما از ۸۴ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۹۴ درصد در سال ۱۳۷۷ افزایش یافته است. همچنین در طی دوره فوق پوشش تلویزیونی شبکه دو سیما از ۷۴ درصد به ۸۸ درصد، شبکه سه سیما که در طی سال‌های سازندگی راه‌اندازی شده است به ۷۰ درصد و شبکه چهار سیما نیز که در طی چند سال گذشته راه‌اندازی شده است به ۶۰ درصد کل مناطق کشور بالغ می‌گردد.

در مدت فوق پوشش شبکه یک رادیویی نیز از ۸۰ درصد به بیش از ۹۵ درصد افزایش یافته است. همچنین در طی دوره فوق پوشش شبکه‌های استانی رادیو از ۵۰ درصد به ۹۰/۵، رادیو جوان، رادیو علمی و

آموزشی و رادیو قرآن نیز هر کدام حدود ۷۰ درصد از مناطق کشور را تحت پوشش قرار دادند. رادیوی پیام که به طور ۲۴ ساعته پخش می‌شود نیز حدود ۸۰ درصد استان تهران را تحت پوشش قرار داده است. در طی دوران سازندگی توجه ویژه‌ای نیز به گسترش فرستنده‌های تلویزیونی و رادیویی در سراسر کشور معطوف گردیده است به نحوی که تعداد ۵۶ دستگاه فرستنده رادیویی موج متوسط، ۱۳۲ دستگاه فرستنده رادیویی اف ام، ۱۴۷۸ دستگاه فرستنده پر قدرت، متوسط و کم قدرت تلویزیونی در نقاط مختلف کشور به بهره‌برداری رسیده است.

همچنین با راه‌اندازی ایستگاه تلویزیونی جماران در آبان ماه امسال بیش از ۷/۲ میلیون نفر از ساکنان تهران و حومه تحت پوشش بهتر شبکه‌های تلویزیونی سیمای جمهوری اسلامی قرار گرفته‌اند. چنانکه مشهود است خوشبختانه کشور ما هم از لحاظ تعداد دستگاه‌های گیرنده رادیو و تلویزیون و هم از لحاظ سخت‌افزار لازم در قسمت فرستنده‌های رادیویی و تلویزیونی برخوردار می‌باشد. این امکانات شرایطی را فراهم می‌آورند که بتوان با برنامه‌ریزی صحیح و برنامه‌سازی قوی و حساب شده بهترین موقعیت را برای آموزش و دادن آگاهی به تمامی اقشار مردم فراهم آوریم.

بحث سوم - شرایط امروز از نظر اطلاع رسانی و وظایف ما

یکی از ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران، مردمی بودن آن است. مردم مسلمان و با ایمان که خواسته‌های خود را در حرکت حضرت امام و بیانات معظم‌له متبلور می‌یافتند در پی ایشان به حرکت درآمدند و رژیم طاغوت را سرنگون کردند.

با پیروزی انقلاب، بر اساس قوانین اسلامی و اصول قانون اساسی زمینه مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و سرنوشت ساز جامعه فراهم گردید. این حق بدون ارتقای آگاهی‌های مردم و دسترسی آنان به اطلاعات درست نمی‌توانست فراهم گردد. لذا از همان ابتدا امام امت نقش مهمی برای این امر قائل شدند.

صدا و سیما در این موضوع نقشی اساسی داشت چرا که از یک طرف می‌باید نقش اطلاع‌رسانی درست و بی‌طرفانه را ایفا کند و از سوی دیگر به مثابه یک دانشگاه در ابلاغ پیام انقلاب و رشد آگاهی‌های جامعه عمل نماید.

گفتیم که در عصر نوین اطلاع‌رسانی که نوعاً از آن به عنوان «عصر انفجار اطلاعات» نام برده می‌شود، به سر می‌بریم. عصر نوین اطلاع‌رسانی دارای آثار مثبتی است.

به عنوان نمونه تا ۶۰ سال پیش حجم اطلاعات مکتوب جهان هر ۴۵ سال یکبار دو برابر می‌شد اما در حال حاضر بر طبق آمار یونسکو این اطلاعات، هر ۵ سال یک بار دو برابر می‌شود.

همچنین به واسطه این امکانات، موجبات تکاملی و تبادل افکار به صورت دو یا چند جانبه فراهم آمده است. از دیگر مزایای این عصر خروج جریان اطلاع‌رسانی بین‌المللی از سلطه محفل و علی‌الاطلاق امپریالیسم جهانی می‌باشد. هر چند که آثار این سلطه هنوز بر رسانه‌های «یک سویه» نظیر، رادیو، تلویزیون و جراید مشاهده می‌گردد اما در رسانه‌های چندسویه نظیر شبکه‌های اطلاع‌رسانی به علت قرار گرفتن افراد در بطن اطلاعات در کمترین زمان و به صورت فوری و مستمر امکان کتمان اطلاعات یا سمت و سوی خاص و جهت دادن به اطلاعات بسیار کمتر گردیده است. همچنین در سایه استفاده از این امکانات هر کس می‌تواند نسبت به تحلیل‌ها و مواضع سیاسی

امپریالیسم خبری و مطالب ناصحیح و ناصواب آنها روشنگری نماید و جریان صحیح اطلاعات دارایی و واقعیات مطالب را عرضه نماید.

از دیگر فواید و آثار مثبت این عصر، امکان تبادل نظر فوری با هر کس در هر نقطه از جهان بر سر هر موضوعی می‌باشد. با استفاده از امکانات اطلاع‌رسانی هر کس می‌تواند در هر لحظه از آخرین پیشرفت‌های علمی، نتایج سمینارها، کنفرانس‌ها و پایان‌نامه‌ها و مطالب جدید در هر رشته از علوم و فنون مطلع گردد و آنها را رؤیت و در بسیاری از مواقع دریافت نیز نماید. با همه این احوال دوران توسعه فن‌آوری اطلاعات از یک سو با انفجار اطلاعات و از سوی دیگر با پدیده آلودگی اطلاعات همراه است به ثمر رساندن نقش فوق‌مشکل می‌گردد. چراکه دشمنان انقلاب و گروه‌های مخالف از عطش مردم به یافتن اطلاعات - که ویژگی جامعه سیاسی است - حداکثر استفاده را برای ارائه اطلاعات نادرست و تحلیل‌های انحرافی به عمل می‌آورند. لازم به ذکر است که آلودگی‌های اطلاعاتی، صرفاً در عرصه مسائل اخلاقی نیست. در حوزه‌های سیاست و اقتصاد و... هم وجود دارد.

از همان ابتدای پیروزی انقلاب و حتی در دوران انقلاب، به انحای مختلف اطلاعاتی برای مایوس کردن مردم منتشر گردید. انواع رادیوهای بیگانه و مطبوعات خارجی و رسانه‌های داخلی وابسته، اهداف خود را بر اساس تئوری‌های رسانه‌ای از جمله بهره‌گیری از پدیده رسانه‌ای موسوم به «تشدید» برای عملیات روانی رسانه‌ای پیگیری کردند. پدیده به این صورت شکل می‌گیرد که با یک سری حرکات منظم و حساب شده و بیان متعدد مطالبی از رسانه‌ها و تریبون‌های مختلف، پدیده ساختن «افکار قالبی» صورت می‌گیرد. مثلاً آن قدر بحث نسبت دادن تروریسم به انقلاب، خشونت اسلام‌گرایان، محدودیت زنان، آزاد نبودن جوانان و... تکرار می‌شود تا عده‌ای باور کنند که لابد خبری است که این همه تکرار می‌شود. تلاش زیادی به عمل می‌آید که نشان دهند انگار صفت فلان جناح، خشونت و انحصارگرایی یا خصوصیت فلاح جناح غرب‌گرا، آزادی‌خواهی است. یا تلاش گسترده‌ای که برای بی‌اعتبار ساختن صدا و سیما و خارج کردن آن از حیز انتفاع به عمل می‌آید. آنها می‌خواهند صدا و سیما ضربه بخورد و اهمیت و اعتبار خود را در چشم مردم از دست دهد، تا اطلاعات صحیح از بی‌بی‌سی و رادیو آمریکا یا فلان روزنامه و مجله وابسته گرفته شود و در آن صورت مرکز ثقل اطلاع‌رسانی از داخل به رسانه‌های بیگانه یا عوامل وابسته یا نیازمند آنان نقل مکان می‌کند و همین، کاری است که هدف تهاجم رسانه‌های استکبار است. در واقع یک جریان ضد مردمی تحت پوشش تهاجم رسانه‌ای، صدا و سیما را به عنوان اصلی‌ترین رسانه ملی، هدف گرفته است و قصد او از این ضربات «تشدید» ای آنست که در نهایت صدا و سیما را از نقش ملیت‌ساز و اصالت «اطلاع‌رسانی» را از او بر بیاورد. آنها با بزرگ کردن خطاهای کوچکی که بعضی وقت‌ها ممکن است در این مجموعه عظیم وجود داشته باشد و اصلی کردن مسائل فرعی، می‌کوشند اصلی‌ترین موتور رسانه‌ای کشور را از کار بیندازند و خودشان مستقیماً با مخاطب‌ها مرتبط گردند. یک وظیفه مهم صدا و سیما در این قضیه آنست که اولاً خدمت‌موظف این توطئه باشد و ثانیاً مردم را نسبت به حقایق و پیچیدگی‌های رسانه‌ای آگاه گرداند. صدا و سیما باید کاری کند که مخاطبانش تفاوت آب زلال و آب آلوده را درک کنند. به آنها قدرت تشخیص بدهد. این وظیفه را هیچ یک از رادیو تلویزیون‌های جهان غرب، قبول ندارند و دنبالش هم نمی‌روند. آنها حتی از تحمیق مخاطبان خود بهره می‌گیرند تا پدیده‌های سیاسی و اقتصادی مورد نظر خود را به آنها حقه کنند.

بنابراین صدا و سیما نقشی اساسی در خنثی‌سازی توطئه‌های رسانه‌های آلوده‌ساز دارد. به خصوص در کشور ما که مردم حق آگاهی دارند و اصل شفافیت مورد تأکید است، صدا و سیما می‌باید در فضایی که اطلاعات آلوده و

تخریبی وجود دارد، جریان روشن اطلاع‌رسانی صحیح را به انجام برساند. لازمه این امر درک مسئله همراه با سعه صدر است. در جامعه بسته امکان طرح افکار گوناگون نیست ولی در جامعه باز می‌توان با حفظ اصول و حریم‌ها نظرات را به گوش جامعه رساند. در این حالت درست نیست که به محض این که نظری مخالف افکار ما باشد هیاهو به راه انداخته و افراد را تخطئه نماییم.

صدا و سیما با درک این ضرورت‌ها و وظایفی که از این رهگذر متوجه او می‌شود، باید در جهت کسب آگاهی و هم در مقام وسیله‌ای برای گذران اوقات فراغت و رهایی از خستگی‌های کار روزانه می‌تواند نقش مؤثری ایفا نماید. به عبارتی صدا و سیما می‌باید نقش یک دانشگاه عمومی را ایفا کند.

صدا و سیما می‌باید پیام انسان‌ساز انقلاب را با زبان گویای هنر به نسل جوان و جوامع مختلف منتقل کند. اگر انقلاب اسلامی با مجاهدت علما و مردم و به خون غلتیدن شهدا به پیروزی رسید، پیام آن تنها با استفاده از زبان هنر و با درک شرایط امروز نظام اطلاع‌رسانی داخلی و جهانی می‌تواند اثربخش و تحرک‌آفرین باشد.